

Yhteinen tragediamme? Poliittisen filosofian tutkielmia globaalin ekologisen kriisin ja paikallisten konfliktien aikakaudella

Lectio praecursoria 4.9.2017

SIMO KYLLÖNEN

Arvoisa kustos, kunnioitettu vastaväittäjä, hyvät naiset ja herrat.

Kuluvan vuoden heinäkuussa joukko biologeja ja ekologeja julkaisi uusia tutkimustuloksia käynnissä olevasta lajien sukupuuttoaallost. Tulosten mukaan lajien joukkotuho on paljon aiemmin arvioitua laajempaa. Tutkijat havaitsivat muun muassa, että lähes puolet maalla elävistä nisäkäspopulaatioista on menettänyt noin 80 prosenttia elinalueistaan viimeisen sadan vuoden aikana. Samalla jäljelle jääneiden populaatioiden eläinyksilöiden määrä on romahtanut puoleen. Kaiken kaikkiaan tutkijoiden mukaan miljardeja nisäkkäiden, lintujen, matelijoiden ja sammakkoeläinten populaatioita on kadonnut viimeisten vuosikymmenten aikana.

Tutkijat päättävät artikkelinsa seuraavasti:

Painotamme, että kuudes sukupuuttoaalto on jo täällä ja että aikaa vaikuttaa siihen on enää vähän, luultavasti korkeintaan kaksi tai kolme vuosikymmentä. Kaikki merkit viittaavat kuitenkin yhä voimakkaampiin hyökkäyksiin luonnon monimuotoisuutta kohtaan tulevina kahtena

vuosikymmenenä. Tästä syntyy hyvin synkkä kuva tulevasta elämästä maapallolla, mukaan lukien ihmiselämästä.

”Hyvin synkkä kuva tulevasta elämästä maapallolla, mukaan lukien ihmiselämästä.” Tällaisia kolkkoja ennustuksia tuntuu esiintyvän tiedotusvälineissä yhä enemmän. Pysyvästi taakse jääneeltä vaikuttaa se yleinen kestävän kehityksen optimismi, jonka Brundtlandin työryhmän vaikutusvaltainen raportti *Yhteinen tulevaisuutemme* onnistui hetkeksi luomaan. Mieleen palautuvat pikemminkin seitsemänkymmentäluvun ”tuomio-päivän” läheisyydestä varoittaneet ympäristöraportit.

Nykyinen pessimismi näyttäisi kuitenkin merkittävällä tavalla poikkeavan aiemmasta. On totta, että kaikesta kestävän kehityksen retoriikasta huolimatta ekologinen kriisi ei ole hellittänyt, päinvastoin. Ilmastonmuutos, elinympäristöjen saastuminen, luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen jatkuvat kiihtyvällä tahdilla ja uhkaavat yhä pahemmin elämämme ekologista perustaa, kuten yllä lainattu raportti huolestuttavasti kertoo. Ekologisen kriisin luomat moraaliset, poliittiset sekä institutionaaliset haasteet ovat myös osoittautuneet paljon monimutkaisemmiksi ja perustavanlaatuisemmiksi kuin Brundtlandin työryhmän jäsenet osasivat koskaan kuvitellakaan.

Synkän tilannekuvan ohella ”uuspessimismi” epäileekin aiempaa voimakkaammin myös kykyämme moraalisisina toimijoina vastata ekologiseen kriisiin. ”Uuspessimismi” ei kysy enää, miten meidän tulisi toimia uhkaavan tilanteen ratkaisemiseksi, vaan pohtii pikemminkin syitä, miksi me epäonnistuimme taistelussamme aikamme hälyttävimpiä ekologisia uhkia vastaan.

Väitöskirjassani pyrin vastustamaan ”uuspessimististä” lähestymistapaa. Väitöskirja tarkastelee kriittisesti tapoja, joilla poliittinen filosofia on pyrkinyt vastaamaan ekologiseen ympäristökriisiin ja sen mukanaan tuomiin teoreettisiin haasteisiin.

Ensimmäinen tarkastelemistani haasteista liittyy ekologisten uhkien kollektiiviseen luonteeseen. Vuonna 1968 julkaistun Garrett Hardinin paljon viitatus *”Yhteismaiden tragedia”*-artikkelin jälkeen on tullut tavaksi kuvata ympäristöongelmia

kollektiivisen toiminnan ongelmina, jossa rationaalisesti parastaan tavoittelevat yksilöt tuottavat lopputuloksen, joka lopulta on vahingollinen heille kaikille. Yhdessä seitsemänkymmentäluvun tuomiopäivän raporttien kanssa Hardinin ”yhteismaan tragedia” innoitti monet politiikan teoreetikot vetämään klassisista yhteiskuntasopimusteorioista tutun johtopäätöksen, jonka mukaan ainut tapa ratkaista ympäristöongelmat on vallan keskittäminen ”merkittävää pakkovaltaa käyttävälle hallitukselle”, joka pakottein ja rajoittein säätelisi yksilöiden käytöstä yhteiseksi (ja yhteisen ympäristön) parhaaksi. ”Individualismin, vapauden ja demokratian kultainen aika on väistämättä lähestymässä loppuaan”, kirjoitti eko-autoritaaristen ratkaisujen välttämättömyyttä puolustanut politiikan tutkija ja ekologi William Ophuls vuonna 1977.

Empiiriset tutkimukset paikallisten yhteisöjen tavoista hallinnoida luonnonvarojen käyttöä ovat myöhemmin osoittaneet Hardinin tragedian taustalla olleet oletukset ja sen pohjalta tehdyt johtopäätökset keskitetyn pakkovallan välttämättömyydestä monella tapaa liian yksinkertaisiksi ja jopa vääriksi. Mutta paikallisten yhteisöjen keskinäiseen luottamukseen ja vastavuoroisuuteen perustuvat tavat välttää yhteismaan tragediat näyttäisivät soveltuvan huonosti nykyistenkaltaisten globaalien ja ylisukupolvisten ekologisten uhkien käsittelyyn.

Johtuen sekä ekologisten järjestelmien että ihmistoiminnan globaalista luonteesta ekologisten uhkien syyt ja seuraukset ovat yhä useammin *hajaantuneet laajasti* ympäri maapallon. Tämä johtaa *toimijuuden pirstaloitumiseen*, toisin sanoen, vahingollista ongelmaa ei aiheuta kukaan yksittäinen toimija, vaan lukematon määrä yksilöitä ja kollektiivisia toimijoita. Tätä hajanaista joukkoa ei kuitenkaan sido yhteen minkäänlainen toimintaa ohjaava rakenne, jonka perusteella voisimme moraalisesti arvioida heidän toimintaansa.

Tyypillisesti nykyiset ekologiset uhat tapahtuvat myös *pitkällä viipeellä*. Nykypäästöjen aiheuttaman ilmastomuutoksen vakavimmat seuraukset, kuten meren pinnan voimakas nousu, toteutuvat vasta vuosisatojen kuluttua. Tämä poistaa aidon

vastavuoroisuuden mahdollisuuden täysin: aiemmat sukupolvet eivät voi hyötyä "yhteistyöstä" tulevien sukupolvien kanssa, kun taas tulevat sukupolvet ovat täysin riippuvaisia aiempien sukupolvien hyväntahtoisuudesta. Itse asiassa, tulevien sukupolvien koko olemassaolo on täysin aiempien sukupolvien kässissä.

Amerikkalainen ympäristöfilosofi Dale Jamieson on havainnollistanut nykytilannettamme seuraavien esimerkkien avulla.

1. Oletetaan, että Jaana on jättänyt polkupyöränsä talonsa eteiseen ja mennyt sisälle valmistamaan illallista. Janne, joka on juuri etsiskelemässä pyörää varastettavaksi, kulkee talon ohi ja näkee Jaanan pyörän. Janne murtaa pyörän lukon ja ajaa tiehensä.

Moraalinen arvostelmamme tästä esimerkistä tuntuisi olevan meille selkeä:

- 1*. Janne toimii niin, että hän tietoisesti aiheuttaa vahinkoa Jaanalle varastamalla tämän pyörän. Tämän perusteella pidämme selvänä, että Janne on vastuussa aiheuttamastaan vahingosta ja hänen tulee eri tavoin korvata vahinko. Janne toimii myös väärin, *ceteris paribus*, ja ansaitsee siksi moraalisen paheksuntamme ja mahdolliset muut seuraamukset.

Mutta entä jos muutamme esimerkkiä seuraavilla tavoilla:

2. Janne on osa isoa toisilleen tuntemattomien muukalaisien joukkoa, joista kukin täysin toisistaan riippumatta vie yhden osan Jaanan polkupyörästä, kunnes koko pyörä on hävinnyt.
3. Janne vie yhden pyörän osan suuresta joukosta polkupyöriä, joista yksi on Jaanan.
4. Janne ja Jaana asuvat eri mantereilla ja Jaanan polkupyörän menetys on seurausta kausaalisesta ketjusta, joka alkaa Jannen tilattua käytetyn polkupyörän nettikaupasta.

5. Janne elää useita vuosisatoja Jaanaa aikaisemmin ja osallistuu lukuisien muiden tuntemattomien kanssa polkupyörien valmistukselle välttämättömien raaka-aineiden liikakulutukseen. Tämän seurauksena Jaanan on mahdollonta saada polkupyörää.
6. Janne elää useita vuosisatoja Jaanaa aikaisemmin. Jannen ja lukuisien muiden tuntemattomien päätös kuluttaa liikaa välttämättömiä luonnonvaroja vie Jaanalta mahdollisuuden saada polkupyörää, mutta mikäli Janne ja lukuisat muut olisivat päättäneet säästää nuo luonnonvarat, Jaana ei olisi edes syntynyt, vaan mahdollisuudesta saada polkupyörä olisi nauttinut Jukka.

Jamiesonin mukaan jokaisen ylläolevan muutoksen myötä moraalinen arvostelmamme tilanteesta muuttuu yhä hataramaksi:

- 2*. Toimija ei ole enää yksin Janne vaan hajanainen kollektiivi, mikä tekee vastuullisen vahingonaiheuttajan identifioinnin vaikeammaksi.
- 3*. Jannen aiheuttama vahinko hajaantuu laajalle, minkä seurauksena hänen Jaanalle aiheuttamansa vahinko kuituu lähes olemattomaksi.
- 4*. Jannen vahingonteko ei ole enää selvästi intentionaalista. Selkeä maantieteellinen yhteys Jannen teon ja Jaanalle aiheutuvan vahingon välillä hämärtyy.
- 5*. Jannen teon ja Jaanalle aiheutuvan vahingon ajallinen yhteys hämärtyy. Samalla aidon vastavuoroisuuden mahdollisuus katoaa.
- 6*. Koska Jaanan olemassaolo riippuu Jannen ja muiden samankaltaisista teoista, emme voi mielekkäästi sanoa Jannen ja muiden samoin toimivien vahingoittavan Jaanaa tekemällä hänen tilastaan huonomman kuin se olisi ollut ilman Jannen ja muiden tekoja.

Lopulta, pohtikaamme esimerkkiä, johon kokoamme kaikilla kuvatuilla muutokset:

7. Toimimalla itsenäisesti ja toisistaan riippumatta, Janne ja laaja joukko toisilleen tuntemattomia ihmisiä laittaa toimillaan liikkeelle ilmastonmuutosten ketjun, minkä seurauksena Jaana ja laaja joukko muita tulevaisuuden ihmisiä menettää mielekkään ihmiselämän mahdollisuudet. Mutta mikäli Janne ja muut hänen aikalaisensa toimisivat toisin ja yrittäisivät estää nuo ilmastonmuutokset, tulevaisuudessa olisi Jaanan sijaan Jukka ja laaja joukko täysin toisia ihmisiä, jotka nauttivat mielekkästä elämästä, mukaan lukien pyöräretkistä mummoltaan.

Verrattuna alkuperäiseen esimerkkiin 1 Jannen pyörävarkaudesta, tämä viimeisin esimerkki 7 näyttää tavoittavan paljon paremmin arkipäiväisten tekojemme yhteyden globaaleihin ja ylisukupolvisiin ympäristövahinkoihin. Jamiesonille ja monille muille "uus pessimisteille" tämä näyttäisi myös oivallisesti selittävän, miksi niin monet vakiintuneista arkijärjen mukaisista moraalista tai poliittista käsitteistämme – kuten vastuu ja vahingonaiheuttaminen – tuntuvat muuttuvan hampaattomiksi ja menettävän merkityksensä nykyisiin ekologisiin uhkiin liittyvien moraalisten arvostelmien perustana. Ei ihme, että Hardinin yhteismaan tragedian lisäksi "uus pessimistit" ovat alkaneet puhua ekologisesta kriisistä "*eettisenä tragediana*".

"Uus pessimistien" mukaan nykyuhkien *monimutkaisuus* selittää myös osaltaan vakiintuneiden moraalisten ja poliittisten ratkaisujen hampaattomuutta. Ekologiset järjestelmät sisältävät suuren määrän yksittäisten osatekijöiden välistä vuorovaikutusta, joka on usein epälineaarista, sisältää vaikeasti ennakoitavia takaisinkytkentöjä sekä suurta paikallista ja ajallista vaihtelua. Tämä lisää nykyiseen ja tulevaan ekologiseen tilaan sekä ihmistoiminnan vaikutuksiin liittyvää *epävarmuutta*. Samalla nämä ominaisuudet tekevät ekologisista uhista erityisen alttiita ristiriitaisille tulkinnoille siitä, mikä on tilanteen kannalta oleel-

lista ekologista tietoa tai mitä eettisiä arvosteluperusteita tilanteeseen tulisi soveltaa. Näistä syistä johtuen luonnonvarojen käyttöön liittyvät tragediat ovat ennen kaikkea "*poliittinen tragedia*", kuten Hardinin yhteismaan tragedian kriitikot jo varhain huomauttivat. Alttius poliittisille erimielisyyksille ja jopa konflikteille vähentää entisestään eko-autoritaaristen tai yhteisölliseen vastavuoroisuuteen yksinomaan perustuvien ehdotusten sovellettavuutta nykyongelmien ratkaisussa.

Väitöskirjassani tarkastelen yksityiskohtaisesti edellä esiteltyjä haasteita ja väitän, etteivät ne vakavuudestaan ja perustavanlaatuisuudestaan huolimatta oikeuta "uuspessimistien" johdopäätöstä vakiintuneiden eettisten ja poliittisen filosofian teorioiden kyvyttömyydestä ekologisen kriisin ratkaisussa.

Väitöskirjan mukaan ekologisten uhkien monimutkaisuus, ongelmiin liittyvä epävarmuus ja näistä aiheutuvat tulkintaerimielisyydet puhuvat poliittisten periaatteiden sekä instituutioiden *demokraattisen oikeuttamisen* puolesta: on mahdoton osoittaa julkisesti mitään toista oikeuttamistapaa tiedollisesti tai moraalisesti pätevämmäksi kuin demokratia. Koska demokraattinen päätöksenteko tekee ihmisten erimielisten käsitysten tasapuolisesta kohtelusta julkista ja heille itselleen näkyvää, demokraattisten päätösten on helpompi saavuttaa myös oikeutus niitä noudattamaan joutuvien silmissä kuin puhtaasti ekologiseen tiedolliseen pätevyyteen perustuvien autoritaaristen päätösten.

Ekologisten uhkien globaalin ja ylisukupolvisen luonteen vuoksi demokraattinen oikeutus ei kuitenkaan yksin riitä. Väitöskirja puolustaakin amerikkalaisfilosofi John Rawlsin sopimusteoreettista lähestymistapaa keinona oikeuttaa globaaleja ja ylisukupolvisia oikeudenmukaisuusperiaatteita. Tämän lähestymistavan mukaan oikeudenmukaisen yhteiskunnan periaatteet ovat sellaisia, jotka yhteiskunnan jäsenet voisivat yhteisesti hyväksyä reilussa sopimustilanteessa, joka kohtelee heitä tasavertaisina ja tasapuolisesti. Väitöskirjan mukaan Rawlsin *reiluuden lähestymistapa* antaa myös riittävän perustan arvioida yhteiskuntamme instituutioiden sekä sosiaalisten käytäntöjemme oikeudenmukaisuutta globaalisti sekä tulevien sukupolvien näkökulmasta.

Reiluuden periaatteiden lisäksi väitöskirja puolustaa arvostelman 1* mukaista *vahinkoperiaatetta*. Koska vahinkoperiaate pätee suoraan riippumatta siitä, sitooko ihmisiä yhteen jaetut instituutiot tai käytännöt, periaate voidaan laajentaa ottamaan huomioon myös eläimet ja muu ei-inhimillinen luonto. Väitöskirja puolustaa vahinkoperiaatteen ja siihen liittyvän vastuun soveltamista yksilötasolla; vastoin niitä käsityksiä, joiden mukaan ekologisten uhkien kollektiivisen ja laajalle hajaantuvan luonteen vuoksi (vrt. esimerkit 2 ja 3) periaatteen soveltaminen on mahdollista ainoastaan kollektiivisella tasolla.

Lopuksi väitöskirja puolustaa niin sanottua *riittävän tason* käsitystä yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Tämän mukaan yhteiskuntien velvollisuutena ei ole maksimoida hyvinvointia, vaan taata ihmisille, nyt ja tulevaisuudessa, tietty riittävä taso mahdollisuuksia hyvinvointiin. Väitöskirjan mukaan tämä on uskottavin tapa sovittaa yhteen paikalliset, globaalit ja ylisukupolviset oikeudenmukaisuusvaatimukset. Lisäksi tällainen oikeudenmukaisuuskäsitys pystyy välttämään esimerkkien 6 ja 7 esiin nostamia, sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä teoreettisia ongelmia, joita syntyy siitä, että voimme teoillamme vaikuttaa paitsi siihen, kuinka hyvinvoivia tulevat ihmiset ovat, mutta myös siihen, keitä he ovat.

Jos väitöskirjassa puolustamani kanta on oikeassa, yhteinen tragediamme ei ole vakiintuneiden eettisten ja poliittisten periaatteidemme soveltumattomuus nykyisten ekologisten uhkien käsittelyyn, kuten "uuspessimisteiksi" nimeämäni filosofit asian mielellään näkevät. Tragediamme on pikemminkin yhteinen kyvyttömyytemme soveltaa periaatteitamme tässä ekologisten uhkien hälyttävässä tilanteessa.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Ceballosa, Gerardo, Paul R. Ehrlich ja Rodolfo Dirzob (2017): "Biological annihilation via the ongoing sixth mass extinction signaled by vertebrate population losses and declines", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, vol. 114, no.30.
- Jamieson, Dale (2014): *Reason in a Dark Time. Why the Struggle Against Climate Change Failed—And What it Means for Our Future*. Oxford University Press, Oxford.

